

בעזה"ש"ת

פניני התורה

פניני ילקוט הגרשוני

ליקוטי פנינים מתוך הקובץ הגדול והנפלא
של הגאון הגדול המפורסם
רבי **גרשון שטערן** זצוק"ל
אבד"ק מ' לודאש
תלמידים של בעל מהר"ם שיק, חתן סופר, וקול ארי' זי"ע
וחתן בעל בית שערם זי"ע
בעהמ"ח ספרי ילקוט הגרשוני י"ב חלקים ועוד
נלקטו, נערכו, ונסדרו בס"ד ע"י
חיים יוסף בערנאטה
ברוקלין נ"י.
שנת תשפ"ד לפ"ק

פרשת עקב

פרשת עקב

והיה עקב תשמעון וגו' (דברים ז, יב)

הלא הסוף יהיה שתשמעון, כי אם לא תשמרו מרצון הטוב, אזי יכריח השי"ת אתכם ע"י שיעמיד מלך קשה כהמן, ולמה לכם להמתין

ע"י מה שכתבתי בזה בילקוט הגרשוני חלק ב' אות ישראל, וז"ל:

איתא במדרש רבה (דברים פרק ג) אמר ר' אחא בשבועה נשבע הקדוש ברוך הוא שלא יניח את ישראל לעולם, מניין שנאמר (עמוס ד יב) **לכן בה אעשה לך ישראל**, ואין לכן אלא שבועה כענין (שמואל א ג יד) **לכן נשבע לבית עלי**. ועד היכן אני מייסר אתכם עד העקב ע"י שם.

ענין זה מפורש במפורשים קדמונים ואחרונים דבחירה חפשיית שיש לאדם הוא דוקא לכל אדם פרטי אבל האומה הישראלית בכללה אין לה בחירה והיא מוכרחת לשמור הברית אשר כרת ה' עמו בחורב, כענין שנאמר ביחזקאל (כ ג) **חי אני נאום ה' אם לא ביד חזקה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם**, והסוף יהיה שישאל יעשו תשובה ויבואו לחסות תחת כנפי השכינה, ואם לא יתעוררו מעצמם אזי הקב"ה מעמיד עליהם מלך קשה כהמן ומחזירן למוטב כמאמר חז"ל בפרק חלק (סנהדרין צ"ב).

ושמעתי מאדמו"ר הגאון מו"ה אברהם יהודא הכהן זצ"ל אבדק"ק בערעגסאס יצ"ו [בעל קול אריה]

שאמר בזה פירוש הפסוק והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם, פירוש והיה עקב תשמעון, כי עקב היינו הסוף (ע"י ברמב"ן ריש פרשת עקב) ר"ל כי הסוף יהיה שתשמעון את המשפטים האלה, כי אם לא תשמרו מרצון טוב, אזי יכריח השם ית' אתכם על ידי שיעמיד מלך קשה כהמן, ואם כן למה לכם להמתין על יסורין ועונשין קשים, הלא טוב טוב לכם, ושמרתם ועשיתם אותם מעצמכם ולא תצטרכו ללקות ביסורין, ע"כ פ"ט.

(אותיות חלק ב - ישראל)

(וכעין הפירוש ההוא מצאתי גם בשם הדמשק אליעזר פרשת ראה אות יט, וע"י בספר תפארת יונתן מה שכתב בזה, גם ע"י שם מה שכתב בפסוק ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה, וכבר קדמו הבניה לעתים וע"י בליקוטי חבר בן חיים בשם מרן חתם סופר ז"ל).

לא תערוץ מפניהם כי ה' אלקיך בקרבך א-ל גדול ונורא (דברים ז, כא)

אין לאדם לירא מדבר אחר זולת השי"ת

פירש בספר טל אורות דאיש השלם צריך לייחד היראה לה' לבדו ואם הוא ירא מדבר אחר זולת השי"ת כבר נתחלקה היראה לשנים, וזה שכתוב כאן לא תערוץ ותירא מפניהם כי ה' אלקיך בקרבך אל גדול ונורא, אם כן צריך לך לייחד כל היראה אליו ית', ודו"ק פ"ט.

מאורות הילקוט

מט. והעירוני למש"כ בספר שפתי צדיקים - דינאוויץ קצת עד"ו, וז"ל: בשם הרב הצדיק וכו' מבארדיטשוב ז"ל אומרו והיה עקב תשמעון ושמר לך ה' את הברית וגו' והסדרה שלפניה מסיים היום [ודרשו חז"ל] לעשותם, ויובן על זה הדרך היום לעשותה, עליך מוטל לעשותם המצוות היום תיכף ומיד כשבאת לידך ואל תחמיצנה כלל, כי סוף סוף תהיה מוכרח לעשות המצווה ותצטרך להתגלגל על זה בגלגולים רבים כדי לעשות המצווה, וכיון שסוף סוף מוכרח אתה לעשותה ולמה תחמיצנה.

וזהו והיה עקב תשמעון, פי' בעקב ובסוף תהיה מוכרח לשמוע, לכן מוטב שתעשה היום מיד ולא תחמיצנה, כי אם לא תעשה מיד ותרחצה להמתין ולשמוע ולהחמיץ הדבר, סופך שגם השי"ת יהא מוחיץ לך הברית והחסד והשבועה שנשבע. וזהו ושמר לך גם ה' את הברית והטובות ושמר הוא מלשון ואביו שמר את הדבר לשון המתנה, עכ"ל הקדוש. והעירוני דרע"ק זה איתא גם באוהב ישראל להרה"ק מאפסא זצ"ל.

ג. למהר"ם פאפירש זצ"ל. מגדולי המקובלים תלמיד מהר"י צמח תלמידו של רבי שמואל וויטאל. חיבר ל"ט ספרים, והמפורסם הוא אור צדיקים. אחר נידודים רבים נלב"ע בשנות ה-38 לחייו בשנת תכב.

נא. ע"י מה שהבאנו בפניני המועדים - ראש השנה בפיט הודאי שמו כן תהלתו (תפלת וכל מאמינים). וז"ל רבינו: ... וכדברים האלה ראיתי בספר אחד על הפיוט הודאי שמו כן תהלתו, כלומר כשם ששמו יתברך הוא ודאי, כן צריך להיות תהלתו שאנו מהללים לפניו יתברך בדרך ודאי, ולא שנהיה מסופק ותלוי ועומד במחשבתנו ח"ו באמונת מציאותו, יכלתו והשגחתו על כל פרט ופרט.

שהוא עשיר נחשב גם כן לחכם בעיני העולם, וגם לספרא רבה ולדרשן נפלא יחשב, כללו של דבר, על ידי העשירות ירבו לו כל המעלות שבעולם^נ לכן שאל התנא איזהו עשיר לחוד ולא יהיה גם בן תורה וחכם וסופר מהיר, על זה אמר השמח בחלקו זה אינו כי אם עשיר לבד, ודפח"ח^נ.

ואכתב על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשנים אשר שברת (דברים יב)

אלמלי לא נשתברו הלוחות לא היה שכחה וממילא לא היו מתמידים בלימודם

אילמלא לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל - יש לומר דמהאי טעמא אמר לו הקב"ה למשה (מנחות צט א) אשר שברת - יישר כוחך ששברת. על פי מה שכתבו ז"ל דהשכחה היא טובה להאדם דאלמלי ששוכחין היו לומדין התורה פעם אחת ושוב לא היו לומדין עוד, אבל על ידי ששוכחים מה שלומדים, על ידי כן מוכרחים ללמוד התורה בתדירות בלי הפסק.

והנה אלמלי לא נשתברו הלוחות לא היה שכחה וממילא לא היו לומדים בתמידות, ולכך אמר לו הקב"ה יישר כחך ששברת וק"ל.

היאך נרמז דרשת חז"ל "יישר כחך ששברת"

וגוף הדבר היאך נרמז באשר שברת יישר כחך ששברת, מבואר יפה בשיורי המדות אשר לספר

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מייסר (דברים ח, ה)

הקדוש ברוך מזהיר על העתיד כאב המזהיר בנו שיכנו בעתיד אם לא ישמע

כתב בהקדמה למשפט צדק^נ על תהלים בשם כלי חמדה הכוונה כאשר ייסר איש את בנו כאשר רוצה לייסרו, מראה לו השבט ואומר ראה נא בני שאכה אותך על כן שמע בקולי ולזה לא כתיב מייסר רק ייסר [לשון עתיד] ועל דרך זה מבקש הקדוש ברוך הוא שובו שובו בית ישראל וחזי^נ שמעו נא בקולי ולא אצטרך לייסרכם ודו"ק^נ.

וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה (דברים ח יג)

דרך העולם לומר על מי שיש לו הרבה כסף וזהב שיש בו כל המעלות

כתב של"ה יש כאן רמז אשר מדרך אנשים להחניף לעשירים ולייחס להם כל המעלות אף אשר אין בהם. ועל זה אמר וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה (ועיין יבמות דף לד ב ברש"י ז"ל הון שם חכם, פירש בספר פע"נ^נ מי שהוא עשיר ובעל הון זה יש לו שם חכם) והגאון ר' וואלף באסקאוויטץ ז"ל בספר מאמר אסתרי כתב שבזה מובן מואי דתנן באבות (פרק ד א) איזהו עשיר ומה שאלה היא זו, [הלא] כל שיש לו נכסים הוא עשיר, אבל עשיר כזה הרי יש לו כל המעלות [דמי

מאורות הילקוט

נב. להרב משה מזאלשין זצ"ל. ספרו תיקון שבת נדפס בהסכמת הגרעק"א, הג"ר אפרים זלמן מרגליות ועוד. אף שלא נמנה עם החסידים, בספריו מרבה להביא פירושים גם מגדולי החסידות. י"ל ברעסלויא תק"ץ.

נג. שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל (תפלת נעילה).

נד. והעירונו ידידינו הרה"ג ר' ישראל מאסקאוויטש משאץ שליט"א לדברי הרה"ק בעל באר מים חיים ריש פ' משפטים זז"ל: כי אב החכמים שלמה המלך ע"ה אמר בספרו (משלי יג) חושך שבטו שונא בנו וכו'. ולכאורה הי' לו לומר חושך הכאה שונא [בנו] כי השבט לבד אינו עושה מאומה אם לא יכה בה. ואכן הוא בדרך המשל כאב האוהב את בנו אהבה גמורה ורוצה מאוד שלא להניח ידיו עליו להכותו בשום פנים, ואך הוא ירא שלא יטה הבן אשוריו מני דרך הישר כשלא יכהו לעולמים, אז לוקח שבט חזק וגדולה ומראה לבנו לומר אם תטה אשורך בה אכה אותך ותולה את שבטו בבית למעלה בכדי שיראה הבן את השבט ויירא מלעשות רע ולא יצטרך להכותו.

ועתה ראה והבין כי כל עיקר עשיית השבט הלז לא הי' בכדי להעניש את הנו עמו, רק אדרבה להיפוך גמור, שעשאה ותלאה לפני בנו דכדי שלא יניח שבט הרשע על בנו כלל. ואכן שאם יארע שאף כל פי כן יעשה הבן הרע בעיני אביו להכעיסו במעשה ידיו, ודאי שיצטרך האב להכותו עמה, אבל כל עיקר עשייתה לא הי' כי אם לגדל האהבה והחמלה שלא יצטרך להכותו. ולזה חושך שבטו שונא בנו, פירוש מי שחושך את שבטו מלהראותו תמיד לבנו ולייראו בה, זה הוא שונא בנו כי עבור כן ילך הבן בשירות לבו, ויצטרך להכותו, עכ"ל.

נה. אולי כוונתו לס' פתח עינים (להחיד"א) אבל ראיתי מובא שלא נמצא בפתח עינים אבל יתכן שרבינו החליפו עם עוד א' מספרי החיד"א.

נו. כן הביא רבינו בפירושו על אבות הבאנו דבריו בפניני האבות על המשנה, עיי"ש.

נז. ועיין מה שהאר"ק בזה רבינו בפניני האבות (שם).

עיי"ש).

וראיתי בשם הגאון ר' מרדכי בנעט זצ"ל פירוש ועתה ישראל מה ה' אלקיך, מה שה' אלקיך עושה - שואל גם מעמך, מה הוא רחום אף אתה רחום וכו', כי אם ליראה וגו' זה לא שייך אצל הבורא ית'.

[ועיין עוד בזה בפרשת יתרו בפסוק ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי (שמות יט)].

(אותיות - חלק ב - אות י - יראה)

אם יברך בכוונה בכל יום מאה ברכות וידע שהוא אינו כלום רק הכל הוא מה' יהי היראה קל

בגמרא מנחות (מג ב) תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר (דברים י, יב) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך - פירש רש"י מה ה' אלקיך וגו' קרי ביה מאה.

ובמהר"ם שיק על התורה (פרשת כי תצא) כתב מורי הגאון האמיתי זצ"ל וז"ל: וכמו שאני מבאר מה שאמרו חז"ל (מנחות מג ב) דחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, ודרשו זה מלשון ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך, ופירש רש"י דכוונת חז"ל על דרך אל תקרי מה אלא מאה וצריך ביאור הרי מה כתיב?

ואמרת על פי הנ"ל דהנה הגמרא (שם) הקשה אטו יראה מילתא זוטרתא היא, אמנם להנ"ל אם ישים האדם לנגד עיניו ויהיה חרות על לוח לבו איך הוי תלוי ביד ה', וכעין שהביא בחובת הלבבות משל באסיר אחד כנודע¹, אמנם האדם לא ישים זאת לנגד עיניו איך הוא גר בארץ ואין לו משלו כלום רק משלחן גבוה קא זכי, אבל אם יברך בכוונה בכל יום ויום מאה ברכות, כבר יזכור כמו השונה מאה פעמים ואחד, שהברכות שונים ולומדים כי הכל ביד ה', והוא המחזיר נשמות לפגרים, והוא הנותן שכל ובינה, והוא הנותן כל צרכיו, ופוקח עורים ומלביש ערומים וכן כולם, ואז לא ישכח, וכיון שיהיה זה לנגד עיניו ממילא יהיה היראה קל, וזה שכוונת חז"ל אל תקרי מה כקושיית הש"ס אטו יראה מלתא זוטרתא, אלא

המדות מהמגיד מדובנא ז"ל (דף ע"א א) כי משפט וחך האהבה הנעימה לשכח ולהעביר מן הלב וכל שכן שלא ישמע על פיו דבר שעשה לו רעהו מן הרע. כי כן טבע בני אדם שלא יערב להם לשמוע את השגגה אשר יצאה מתחת ידם. ואם כן מה זה שהזכיר השי"ת בימי הרצון פסל לך כו' את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת, (אם משה לא יפה עשה במה ששיבר הלוחות), אם לא שבאמת שבירת הלוחות הפיק רצונו ית' ומגיע לו בעבור זה יישר כח, על עשותו הנכון והישר, לכן יפה הוכיחו חז"ל ממה שהזכיר בפניו מאמר אשר שברת מסתמא יישר כח ששברת והבן.

(אגדות הש"ס - עירובין נד א)

ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה וכו' (דברים י, יב)

המסלה העולה בית אל להגיע על ידה לאהבת ה'

היראה הוא השביל והדרך במעלות קדושים וטהורים, והיא המסלה העולה בית אל להגיע על ידה לאהבת ה' העליונה לכל המדות, ואי אפשר לזכות לאהבת ה' בלתי על ידי יראה ה' הקודמת לו בזמן, והיא הסולם לעלות עליה ממדרגה למדרגה עד המדרגה העליונה.

ועיין בבעל העקידה (פרשת עקב) על פסוק ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך, מדרגה תחתונה ואחר כך העלה תעלה מעלה מעלה, ללכת בכל דרכיו, ולאהבה אותו, ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך, ועיין בספר ראשית חכמה (שער היראה ושער האהבה), ועוד בספרי מוסר הרבה, ונפשך תתלהב ליראה את ה' הנכבד והנורא את ה' אלקינו, אשר בראנו לכבודו ליראה ממנו כמו שכתוב (קהלת יב יג) את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם.

(ועיין בצ"ח (ברכות דף ל) פרוש הפסוק מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' אצל היראה הקב"ה שואל ולא משאיל

מאורות הילקוט

נח. (בשער הבחינה) ודבריו מפורסמים וז"ל: אך דמה בעצמך אל הילד הנוול בבור מאסר המלך וחמל עליו המלך וצוה לו בכל הטוב לו וכל הצריך לתקנתו עד שגדל והשכיל ואינו יודע חוץ מן הבור ומה שיש בו והיה שליח המלך בא אליו תדיר בכל מה שצוה לו מנר ומאכל ומשתה וכסות, וכו', עיי"ש

א. הקל וחומר צריך טעם. ב. איך אמר משה כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון על דבר התלוי בבחירה.

ואמר הגאון ז"ל פירוש הפסוק כך הוא. כי בהנהגת האב עם הבן יש ב' פנים. יש מכהו ורודהו על כל עון ועל כל חטאת תיכף ביום אשמתו. ויש שאינו מייסר אותו תיכף, רק ימתין ויתעכב על דרך (שמות לב לה) וביום פקדי [נפקדתי עליהם חטאתם] כו', וההבדל כי הנער אשר אביו מייסרהו תיכף אחר החטא, בהכרח יגיע אליו מן המוסר, יותר מאשר יגיע אל הנער הב' אשר אביו ייעד לייסרו לימים רבים ולעתים רחוקות. כמאמר (קהלת ה') אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני אדם לעשות רע.

והנה בימי משה רבינו ע"ה התנהג ית' עם ישראל לייסר ולענוש תיכף ומיד. אחר העגל (שמות לב לה) ויגוף ה' את העם. ואחר המרגלים והמתאוננים ועדת קרח היה בכולם העונש סמוך אל החטא. מה שאין כן אחר שמת משה היה העונש לימים רבים ולעתים רחוקות.

וזה שכתוב הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי. וביאר זה ואמר כי ידעתי אשר באם אחרי מותי תשחיתו. וקראת אתכם הרע רק "באחרית הימים" לא תיכף, ואם כן אני דן קל וחומר, ומה אם בעודני חי עמכם שהיה לכם העונש תיכף ועם כל זה חטאתם, וכל שכן אחרי מותי כשהיה העונש רק באחרית הימים, עכ"ד ודפח"ח.

ולפי זה יש לומר דקרא הכי קאמר ועתה ישראל [מה ה' אלהיך שואל מעמך] וכו', כלומר אין הקב"ה שואל ממך יראה גדולה דהיינו יראת הרוממות, כי אם ליראה את ה' דהיינו יראה קטנה יראת העונש כמו שכתבתי לעיל בשם מעשי ה', ועל זה מקשה הגמרא אטו יראה - ואפילו יראת העונש מילתא זוטרתא היא? דהא חזינן דבני אדם אין יראים את ה' יראת העונש, וכמאמר אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה

על ידי מאה ברכות ששונים ולומדים להאדם שהוא אינו כלום רק הכל הוא מה' והוא הנותן, עיל ידי זה בקל יבא האדם לידי יראה, ע"כ דפח"ח ש"י.

(אגדות הש"ס - מסכת מנחות - דף מג ב)

הירא מיראת העונש הוא נקרא ירא את ה',
וירא מיראת הרוממות הוא נקרא ירא ה'

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל כו', אטו ישראל מלתא זוטרתא היא כו', אין לגבי משה מלתא זוטרתא היא (ברכות לג ב).

ובשם הרב בעל מעשי ה' מביא בספר ילקוט אליעזר^ט על תהלים (ס"ו קכ"ח) כי פעם אחת מצינו ירא את ה' ופעם אחת כתיב ירא ה', והחילוק ביניהם דמי שירא ה' מיראת העונש נקרא ירא את ה', ומי שירא ה' יראת הרוממות מפני גדולתו ית' לבד הוא נקרא ירא ה', על כן אמר (בראשית כב יב) עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה, ירא אלהים ולא ירא את אלהים, שאם היה יראתו מפני עונש לא היה מקריב בן יחידו כמובן, ואמר (דברים יב) ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה', בעת ההיא בתחלת קבלת התורה, אין הקדוש ב"ה מבקש מהם רק יראה קטנה, על כן אמר ליראה את ה', ואמרו חכמינו ז"ל לגבי משה מילתא זוטרתא הוא יראה כזו, עכ"ל.

ב' אופנים יש בהנהגת אב עם בנו - וכן בהנהגת הקב"ה עם כלל ישראל

ולפענ"ד נראה לכאר ביתר שאת, על פי מה שכתוב בסוף ספר דבר אליהו על איוב מהגר"א ז"ל, בפסוקים (סוף פרשת וילך) הן בעודנו חי עמכם היום ממרים הייתם כו' ואף כי אחרי מותי כו' כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כי תעשו כו'.

מאורות הילקוט

נט. לרבי אליעזר אשכנזי זצ"ל. שימש כדיין במצרים יחד עם הרדב"ז והשיטה מקובצת. חיבר מעשי ה' על התורה ויוסף לקח על מגילת אסתר. נלב"ע שמ"ו.

ס. מהגר"ר רבי אליעזר זוסמן - סופר זצ"ל, בעל ילקוט אליעזר, ספר המקנה, עט סופר ועוד, תלמיד הכתב סופר, והמהר"ם שיק - אב"ד פאקש, נלב"ע תרס"ג.

מהרה על כן מלא לב בני אדם לעשות רע [כנ"ל].

ומתרחץ אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא, כלומר ודאי בשאר דורות העונש על החטא בא רק לימים רבים ולעתים רחוקות, יראת העונש לאו מילתא זוטרא היא, אבל בדור המדבר שהיה לגבי משה, כלומר בזמן משה, שאז היה העונש תיכף סמוך אל החטא ודאי יראת העונש מילתא זוטרתא היא, וא"ש ודו"ק כי פירוש נכון הוא בעזה"ת.

(ועיי' עוד בזה בספר אוהל יעקב על התורה פ' עקב, ובספר שער בת רבים לשם, פירושים שונים בזה ואין להאריך).

(אגדות הש"ס - מסכת ברכות - דף לג ב)

אנשים אשר פרשו מהבלי עולם ואינם טרודים במשא ומתן יוכלו להמלט מעבירות בין אדם לחבירו בנקל וקרובים לשמור דרכי ה'

עוד מביא שם בשם הגאון האדיר מ' מרדכי בנעט זצ"ל מניקלשבורג יע"א פירוש על פסוק ועתה ישראל מה ה' אלהיך [שואל מעמך] וגו' והקשו חז"ל (ברכות לג ב) אטו יראה מלתא זוטרתא היא, וקושיית המפרשים על תירוצו הגמרא ידוע, ונראה מקודם להבין בפסוק תיבת "ועתה" אין לו מובן, האמנם דדרשו במקום אחר (בראשית רבה כאו) אין ועתה אלא תשובה, אך לפי הפשט אינו.

ונראה דידוע דעבירות של אדם נחלקין על ב' ענינים עבירות שבין אדם למקום ועבירות שבין אדם לחבירו, ועבירות שבין אדם לחבירו קשה יותר לפרוש מהם, כי המה מה שאדם דש בעקביו כמו גזל ואונאה רכילות לשון הרע, קנאה שנאה, הרבה דומיהם יאריך ספורם, בפרט אותם בני אדם אשר להם טרדות בעסק פרנסתם. אמנם אותן אנשים אשר פרשו מהבלי עולם ומלאכתם נעשית על ידי אחרים יוכלו להמלט מהם לגמרי בנקל אם ירצו ואין עליהם רק מה שבין אדם למקום ואם אינו יוצא מפתח ביתו קרוב לו למאוד לשמור דרכי ה'.

וזה פירושו-כי משה רבינו ע"ה אמר להם פרשה זו כשהיו במדבר ועדיין היה להם המון, לכן אמר "ועתה"

דייקא בעת הזאת שאין לכם עסק משא ומתן, מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך מעבירות שבין אדם למקום, והמקשן לא ירד לכוונה זו ושאל אטו יראה [מלתא זוטרתא היא] וכו', לזה כוון התרצן בגמרא, אין לגבי משה מלתא זוטרתא כי הבין בעצמו שחלק יראה זו דבר קטן הוא אצלו מכבר, גם המה יוכלו להנצת עתה במעשה זנו"ע"ל (אגדות הש"ס - מסכת ברכות - דף לג ב)

רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים (דברים י, טז)

אצל האבות היה הקב"ה חושק בהם מעוצם מעלתם, אבל אצל הבנים רק בחר בהם מכל האומות

שמעתי בשם הגאון ר' אהרן צבי וויינבערגער ז"ל אבדק"ק מארגרעטין יע"א^ס, דיש חילוק בין חשק לבחירה, דחשק היינו כגון אדם שרואה שלשלת זהב ומיד כשרואה אותה נכנס בלבו חשק לקנותה לעצמו, ובחירה היינו כשרואה הרבה מיני שלשלאות והוא בוחר באחת הגם שאין לו חשק על שום אחת מהם, מכל מקום לגבי האחרות נראה זאת בעיניו יותר, ועל דרך זה אמר כאן באבותיך חשק ה' כי אצלם היה בבחינת חשק לעוצם זפי"ם וגדולתם, אמנם בזרעם אחריהם לא היה בבחינת חשק, רק ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים דהיינו לגבי האומות נראו הם בעיניו יותר ודו"ק.

אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד עושה משפט יתום ואלמנה ואובה גר לתת לו לחם ושמלה (דברים י, יז)

לא יחשבו שיכולים לחטוא על סמך שיתנו צדקה אחרי כן לכפרה, כי ה' לא ישא פנים

פירוש הגאון כתב סופר ז"ל הכוונה להוציא מלב הטועים שחוטאים על סמך שעושים צדקה ופורקים את חטאתם בגמילות חסדים שעושים עם בני אדם, והנה החסד היותר גדול מי שמרחם על יתום

וצריך לומר [דבא להוסיף] חיבה יתירה ואהבה עזה להדבק בהן ולאהוב אותן כנפשו כאשר התפאר החסיד (שבת קיח ב) [אמר רבא] תיתי לי דכי אתא דינא דצורבא מרבנן לקמן^{סב} לא מנחנא רישא אבי סדיא עד דמהפכנא בזכותיה^{סד}, וכן האי מאן דאמר דאמר פסלינא לי לצורבא מרבנן לדינא דרחמינאי לי כנפשי^{סו}, ואין אדם רואה חובה לעצמו - ולכי האי גוונא אתי קרא להוסיף בהן אהבה על שאר בני ברית. אבל באת ד' אלקיך תירא נתקשה, לפי שאין מן הדעת לרבות יראת בשר ודם [אחד] על חבירו וכו' עיי"ש באורך.

(אות א' - אהבה)

למה לא פירש שמעון העמסוני כשהגיע לואהבת את ה' אלהיך?

שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא פירש (פסחים ח, ב). ידוע קושית המפורשים אמאי לא פירש תחלה כשהגיע לואהבת את ה' אלקיך (ועיין בספר ברית משה על הסמ"ג מצות עשה ד' אות ב' מ"ש בזה, אך כבר קדמו בספר עין הבדולח יומא דף פ"ו ע"א ד"ה ואהבת וכו', עיין שם ותמצא).

ובספר אור חדש לכאן הביא בשם בעל פנים מאירות ז"ל, דתוספות (בבא קמא דף מא) הקשו אמאי לא דרש שמעון העמסוני את ה' אלקיך תירא לרבות אב ואם, ותירצו דכבר כתיב איש אמו ואביו תיראו ולא ניחא ליה לאוקמי בעשה יתירא, עיין שם, והתייחס גבי יראה אבל גבי ואהבת את ה' וגו' יש לומר באמת דאתי לרבות אהבת אב ואם דזה לא נכתב בתורה^{סז}, עכ"ד ודפח"ח.

ולפענ"ד נראה דבאמת בירושלמי (פרק ט דברכות)

ואלמנה כי הם עוזבים ונטושים, והצדקה היותר גדול מי שמפרנס לגר בארץ נכריה ואין לו קרוב וגואל המרחמו, אבל ה' לא יקח שוחד ולא ישא פניו בעבירה שעשה נגדו ואפילו חסד צדקה כזו לא יועיל לאדם, וזה שכתוב אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר וגו' אפי' מאיש כזה שעושה משפט יתום ואלמנה ואוהב את הגר לתת לו לחם ושמלה, גם שוחד גדול זה לא יקח מאתו ודפח"ח.

הרשע לא יתפלל ולא ילמוד רק יצפה הכל במעשי צדקה - צדקה כזו פסולה

ועל דרך זה שמעתי מהגאון ר' יהושע האראוויץ שליט"א אבדק"ק דזיקוב יע"א^{סב} על מאמר חז"ל (ראש השנה כו ב) ציפהו זהב במקום הנחת פה פסול כי האיש הישראלי מחוייב לעבוד ה' בפיו ובשפתיו לעסוק בתורה ולהתפלל בקול לעורר הכוונה, אמנם הרשע לא יעשה הנחת פה לתורה ולתפלה כי אם את הכל יצפה כהזהב שנותן לצדקה, ועל זה אמרו חז"ל ציפהו זהב במקום שצריך הנחת פה פסול, כי צדקה כזאת פיגול היא לא ירצה ודפח"ח.

את ה' אלהיך תירא (דברים י, כ)

למה מסתבר להרבות ת"ח אצל אהבה יותר מאצל יראה

בתשובות מהרי"ל (סימן א) נשאל למה פירש שמעון העמסוני מלדרוש כל אתין שבתורה מחמת את ד' אלקיך תירא, ולא פירש מחמת ואהבת את ד' אלקיך ומאי שנא אהבה מיראה?

והשיב, גבי אהבה כתיב בהו בכל ישראל ואהבת לרעך כמוך ומהו הריבוי את דמריבויא תלמיד חכם?

מאורות הילקוט

סב. בעל עטרת ישועה עה"ת ותשובות. בן הרה"ק בעל אמרי נועם זצ"ל מדזיקוב. נלב"ע תרע"ג.

סג. כשבא דין תורה של ת"ח לפני.

סד. כלומר: אין לי מנוחה עד שאני מהפך בזכותו.

סה. אני פסול להעיד לת"ח בדיון, מפני שאני אוהב אותו כנפשי.

סו. והעירוני מלפני כמה שנים ידידי הרב ישראל צבי וואלדמאן ז"ל למש"כ בחיי אדם (כלל סז) בענין אהבת הורים, וז"ל: ופשיטא שצריך לאהבה אותם כמפוי שהרי הוא בכלל ואהבת לרעך כמוך אלא שבאביו ואמו הוקש אהבתם לאהבת המקום כדאית' בזהר תצא כגברא דאשתדל בתר אבוי ואמיה דרחים לון יתיר מגרמיה ונפשיה ורוחיה ונשמתיה וכל עלמא דהוי ליה חשיב ליה לאין למעבד ביה רעותא דאבוי ואמיה עכ"ל ואמרו רז"ל דכל מצות הבן על האב ואם היא פרעון חוב שהבן חייב לפרוע לאביו ולאמו הטובה שגמלוהו ומי שאינו מכבדם נקרא רשע דכתיב לזה רשע ולא ישלם ואם כן בכלל הפרעון שיאהוב אותם אהבה עזה כדרך שהיו אוהבים אותו ולא יהיו עליו לטורח, עכ"ל.

דרש את ה' אלקיך תירא אותו ואת תורתו עיין שם, ומה דבגמרא דילן לא רצו לדרוש כן, היינו משום דלא מצינו בקרא יראת התורה רק אהבת התורה כמו שכתוב בתהילים (ק"ט) **מה אהבתי תורתך וגו'** ואמר עוד שם **סעפים שנאתי ותורתך אהבתי**, ולכך לא רצו לדרוש את ה' **[אלהיך תירא]** וגו' אותו ואת תורתו דאצל תורה לא מצינו לשון יראה, ולכן כשתגיע לאת ה' אלקיך תירא פירש, אבל בואהבת את ה' אלקיך, באמת י"ל אותו ואת תורתו דאהבה מצינו שפיר אצל תורה, וא"ש ודו"ק.

עד שבא רבי עקיבא - מהיכן בא?

עד שבא רבי עקיבא ודרש את ה' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים (פסחים ה, ב). עיין בספר פתח עינים למרן החיד"א ז"ל שדקדק בלשון עד "שבא" רבי עקיבא וכו' מהיכן בא, וכתב על זה שמעתי כי הנה שמעון העמסוני פירש, כי ירא לאמר דאת מרבה תלמידי חכמים. וכשנכנסו לפרדס ר' עקיבא ודעימיה, אמרו בחגיגה (דף טו א) **דמחיהו למט"ט שיתין פולסי דנורא על דלא קאים מקמיה דאחר להיותו תלמידי חכם, ומכאן נתפרסם מעלת התלמיד חכם, וזה שאמרו עד שבא רבי עקיבא [היינו] מכניסת הפרדס אשר שם חזה תוקף מעלת התלמידי חכמים כי מחיהו למט"ט וכו' ואז היה לו כח לדרוש לרבות תלמידי חכמים, עכ"ד.**

(אך אמנם בעיקר דקדוק על הלשון עד שבא, חידש בעיני שלא זכר שרשן הלשון במשנה ח' פרק ח דמעשר שני, עד שבא ר"ע ולמד שכל הפירות וכו' ע"ש).

וכבר נודע בזה מה שמפרשים העולם דשמעון

העמסוני היה רב אב"ד בעירו, ושם היה ירא לדרוש את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים, והיינו דפירש רש"י ז"ל לרבות ת"ח שיהא מורא רבך כמורא שמים ודו"ק.

שלא יאמרו הבריות אותו זקן לכבוד עצמו הוא דורש

ובספר דורש לפרקים על פרקי אבות^ס, הביא בשם ספר כה"מ **[כפות המנעול]**^ס דודאי גם שמעון העמסוני היה יכול לדרוש כרבי עקיבא, אך כאשר נדרוש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח, אז צריכין אנו לדרוש ואהבת את אלקיך וגו' **ובכל מאדך**, גם כן לרבות תלמידי חכמים, וחכמינו ז"ל דרשו (ברכות פרק ט משנה ה) **בכל מאדך - בכל ממונך**, וכן נדרוש ולא יראה את פני ה' ריקם (דסוף פרשת ראה) גם כן לרבות תלמידי חכמים, ומה יאמרו הבריות אותו זקן לכבוד עצמו הוא דורש בעבור יתנו לו מתנות, לכך פירש, אבל רבי עקיבא היה עשיר גדול (כדאיתא בנדרים נ א) מן שית מילי איעתר רבי עקיבא עיי"ש, ולא לקח מתנות, לכך לו היה נאה לדרוש דרש זה.

הדרשה של בעל בנין אריאל - לא תנסו את ה' לרבות תלמידי חכמים

ובס' **"שיחת חולין החדש"** מביא שבעת שנתקבל הגאון מהו' שאול ז"ל^ל לאבד"ק אמסטערדאם, דרש דרוש גדול ונפלא בבית הכנסת הגדולה דשם, אשר מצא חן בעיני כל שומעיו, אחר הדרשה אמרו אליו איזהו תלמיד חכם, מה זה חידוש אם דרש כעת דרשה טובה, הלא בודאי עסק בסוגיא זו כמה חדשים, אנחנו נציע לפניו איזה סוגיא ובג' ימים

מאורות הילקוט

סו. ובקונטרס אחרון סוף חלק א הביא דבר זה מה שכתב בפתח עינים להחיד"א, והעיר על דבריו ז"ל: והנה הענין כבר הקשיתי ע"ז בפסחים שם דמה יענה למה דאיתא במשנה ח' פ"ה דמעשר שני עד שבא ר"ע ולימד שכל הפירות שלא באו לעונת המעשרות פטורים מן הביעור יע"ש. ובמס' ר"ה הקשיתי עוד ע"ז מהא דאיתא בנדרים כ"ה ע"ב עד שבא רע"ק ולימד נדר שהותר מקצתו הותר כולו יע"ש, וכעת קשה לי עוד מהא דאיתא במס' ב"מ דף ס"ב עד שבא רע"ק ולימד וחי אחיך עמך חיין קודמין לחיי חבירך יע"ש וצ"ע.

סח. לרבי מרדכי רובינשטיין זצ"ל מזאלקווא. י"ל קראקא. תרמ"ט בהסכמת רבי הילל מקאלמנא ועוד.

סט. להגר" אברהם פרושטיץ זצ"ל תושב קרעמזר ואב"ד דק"ק גאיא ואויסע במדינת מעהרן. נדפס וויען תקע"ח בהסכמת הגר"מ בנעט זצ"ל. בילקה"ג על מסכת אבות (סוף פרק ראשון) מביא רבינו מאמר בשם ספר תיקון משה שכתב בשם ספר כפות המנעול ומציין שם רבינו: הוא ספר ישן נושן לאחד מרביני מאהרן או בעהמען זצ"ל וראיתי פעם אחת בהעברה בעלמא ומני אז ביקשתי ולא מצאתיו. (וכד תעיין בילקוט על אבות תראה שאכן מביא רוב פעמים את כפות המנעול בשם הדרוש לפרקים). ובפרק ה משנה א מציין רבינו: א"ה חקוק בזכרוננו שגם בספר כפת המנעול כתב כן בפירושו המשנה. דו"ק וזכרנו הגדול של רבינו המחבר ז"ל.

ע. בעל בנין אריאל.

בת רבים פרשת עקב, ועיין משם עוד בזה).

אמאי לא דרש דאתא לרבות גם הנטפל
לשם מאחוריו באיסור מחיקת ה'

ואציגה נא עמך קורא נעים קושיא אחת, שהקשיתי
לפי מה דמבואר בכל הפוסקים ראשונים ואחרונים,
דמחיקת אותיות הנטפלים לשם מאחוריו (כגון ׳ של
אלקין, כס של אלקים, נו של אלקינו), אינו אסור אלא
מדרבנן, אמאי פירש שמעון העמסוני כשהגיע
לאת ה' אלקיך תירא, ואמאי לא דרש דאתא לרבות
גם הנטפל לשם מאחוריו דיהא אסור למוחקו
מדאורייתא, (כדדרשין בעלמא את הטפל לבשרו את הטפל
לפריו), דהרי כתב בספר מנחת חינוך (מצוה תל"ז) בשם
המשנת חכמים דהמוחק את ה' עובר גם בעשה
דאת ה' אלקיך תירא עיין שם, אם כן הוי ליה למימר
דאתא לרבות גם הנטפלים לשם מאחוריו דאסורים
במחיקה מדאורייתא וצ"ע.

אם יש איסור מחיקת שם אביו ואמו

וכן הקשיתי בדברי התוספות בבא קמא (מ"א ע"ב ד"ה
כיון שהגיעו וכו') שכתב דלא ניחא ליה לשמעון העמסוני
[למדרשה דאתא לרבות מורא אב ואם לאוקמי
לעשה יתירא] עי"ש. וקשה לי הא באמת אף על גב
דכתיב איש אמו ואביו תיראו מכל מקום לא שמעון
מעולם שיהא אסור מדאורייתא למחוק שם אביו
ואמו, ולכן אתא את ה' אלקיך תירא לרבות גם אביו
ואמו דאסור למחוק שמם מדאורייתא, והעושה כן
עובר בעשה דאת ה' אלקיך תירא כמו דעובר במוחק
א' משמותיו הקדושים ית"ש, וא"כ לא הוי עשה
יתירא, וצ"ע (ויש ליישב) ודו"ק. (ועיין בהשטות מ"ש
בשם הספר לזית חן ע"ש).

(אגדות הש"ס - מסכת פסחים - דף ח ב

אין לירא משום דבר חוץ מן הקב"ה

לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומיות שבלב
שנאמר ואלהים עשה שיראו מלפניו (ברכות נט א)

בחינושי הש"ס להגאון ר' ישעי' פיק ז"ל הביא ביאור

ידרוש בסוגיא זו, אז נראה כמה רב חילו באורייתא.

ויאמר להם הגאון הנ"ל, הנה חז"ל אמרו, שמעון
העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע
לאת ה' אלהיך תירא פירש, עד שבא רבי עקיבא
ואמר את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים,
ולכאורה קשה מדוע לא היה יכול שמעון העמסוני
לדרוש זאת?

אך ידוע, דמי שהיה מוסמך לדון ולהורות היה נקרא
בשם רבי, ומי שלא היה מוסמך היה נקרא בשמו
העצמי, ומסתמא גם שמעון העמסוני לא היה
מוסמך, ואם היה דורש דאת ה' אתא לרבות ת"ח,
הרי יאמרו, דגם מה שכתוב לא תנסו את ה' אתא
לרבות תלמידי חכמים, דכמו שאסור לנסות את ה'
כן אסור לנסות התלמיד חכם, אם כן יאמרו שלכבוד
עצמו הוא דורש, כדי שלא יבחנו וינסו אותו, ולכך
פירש, אבל "רבי" עקיבא שהיה כבר מוסמך, לא
חשש על דבר זה כיון דשוב אין צריך לנסות אותו,
וסיים, כמו כן אני אומר, אם הייתם רוצים לנסות
אותי טרם שמנייתם אותי לרב היה הצדק אתכם,
אבל עתה שכבר סמכתם אותי וקבלתם אותי לרב,
שוב אין הרשות בידכם לנסות אותי, עכ"ד ודפח"ח.

ובגוף הדרשה את ה"א תירא לרבות ת"ח

ובגוף הדרשה את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי
חכמים, עיין בספר גור אריה^צ על רש"י ריש פרשת
בראשית (בד"ה אלה תולדות שמים וארץ) שכתב דהיינו
טעמא שדרשו חז"ל את ה' אלהיך תירא לרבות
תלמידי חכמים, יען שתלמידי חכמים הם דביקים
ומחוברים בה' ית' ולפיכך את ה' אלהיך תירא לרבות
תלמידי חכמים, וכן אמרו במסכת בבא קמא (מא ב)
את בשור - את הטפל לבשרו והיינו עורו (וכן אמרו
בברכות לו ב וערלתם ערלתו את פרוי את הטפל לפריו ומאי ניהו
שומר לפריו) עיין שם.

(ועיין עוד בספר אוהל יעקב להגמיד מודבנא ז"ל פרשת עקב
שהמתין דרשה את ה' אלהיך תירא וכו' על פי משל כדרכו
בקודש בכל מקום, עיין שם וינעם לך, וכבר העתיקו בספר שער

המאמר בשם הגאון מ' מיכאל שמעון זצ"ל כי היות לא טוב היות האדם ירא ופחד מקול הרעם. כי בזה מראה אשר נפשו אינה מתוקנת כהוגן. וכי זולת זה איננו ירא כי אם מאלהים אשר הוא גבוה מעל גבוהים. וזה אומרו פה לא נבראו רעמים אלא לפשוט [עקמומיות שבלב] וכו' ועל זה מביא הפסוק (קהלת ג יד) והאלהים עשה שיראו "מלפניו" והכוונה כי רק מלפניו יראו ולא מהרעם עכ"ל.

(אגדות הש"ס - מסכת ברכות - דף נט א)

צריכים לקרוא שמע ולעבוד את ה' בין באהבה בין ביראה

בספר דבר יום ביומו²² (חלק ב דף ס"ב) הביא בשם הה"ק ר' זושא מהאניפאלי ז"ל ברכמו המשנה ריש ברכות מאימתי קורין את שמע - מפחד ואימה מהש"ת קורין את שמע²³.

ועל זה כתב שהרה"צ ר' משה פאנעט ז"ל מדעעש²⁴ הוסיף דלכן פריך הש"ס תנא היכי קאי דקתני מאימתי - הלא התנא היה צ"ל מאהבה [קורין את שמע].

ומתרתן תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך, על פי דברי הרע"ב פרק קמא דאבות שהעובד מאהבה

צריך ליראה גם כן, כי מאהבה זהיר במצוות עשה ומיראה זהיר בלא תעשה²⁵, ושכיבה נקרא שב ואל תעשה וקומה נקרא קום ועשה, ואחרי שהקרא נקטי תחילה יראה ואחר כך אהבה, גם התנא נקיט הכי, עיין עוד דפח"ח.

(אותיות - סוף חלק ג' - ליקוטים שונים/שפתי נבונים)

עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה (דברים יא, יב)

בתחילתה מצפים כי זה יהיה שנת הגאולה, ובסוף רואים שהיא שנה פשוטה כבכל שנה

יש לדייק למה בהתחלה אמר השנה בה"א ובסוף אמר שנה בלא ה"א, אמנם רמז יש בו דבתחלת כל שנה אנו מקווים כי השנה הזאת תהיה סוף וקץ לגלותנו, אך ויהי מקץ השנה - אנו רואים כי בעונותינו הרבים לא היתה השנה המקווה בה"א הידועה, רק שנה סתם, וזה שכתוב מראשית אז [חושבים] היא השנה הידועה שאנו מצפים עלי' ועד נבוא לאחריתה וסופה אז אנו רואים בעונותינו הרבים שהיתה רק שנה סתם. (מהגאון ר' משה טייטלבוים ז"ל ש").

מאורות הילקוט

עב. לרבי חיים קנאלער זצ"ל. י"ל פרעמישלא חלק א שנת תרסז, חלק ב בשנת תר"ע.

עג. הערת הרה"ג ר' יעקב יהושע בויס שליט"א עורך הגליון נחלת יעקב יהושע: בהקדמה לספר לקוטי תורה והש"ס (וידיטשוב) הביא דיבור זה בשילוב סיפור הדברים, וז"ל:

שמעתי ממנו [מהרה"ק מהרי"א מוידיתשוב זצ"ל], שהרה"ק רבי ר' זושא זללה"ה בא אצל הרה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זללה"ה, וביקש ממנו שילמוד עמו. השיב לו הרה"ק ר"ר שמעלקא: אם אתם תלמדו עמי חכמות הנסתרות, אני אלמדו עמכם נגלות התורה... ושאל אותו ר"ר שמעלקא: איזה לימוד הוא רוצה, והשיב לו הרבי ר' זושא, כדרכו בקודש בענותותו: וזושא הוא עם הארץ גדול, וצריך ללמוד משניות, ויפרש לו כל תיבה בלשון אשכנז. והתחילו ללמוד מסכת ברכות, ויפרש לו תיבה הראשונה 'מאימתי' - 'פין ווען', 'קורין את שמע' וכו'. והפיל עצמו הרה"ק רבי זושא לארץ באימה ופחד גדול, ואמר להרה"ק ר"ר שמעלקא: מנין אתם יודעים שתיבת 'מאימתי' פירושו 'פין ווען', דלאמא פירושו 'מאימתי' השם ית' צריך לקרות קריאת שמע. אז אמר לו הרה"ק ר"ר שמעלקא: למדו אתם לעצמכם, כמו שאתם רוצים. עכ"ל.

וב'סדר הדורות' (סדר תנאים ואמוראים אות י, ערך רבי יהודה הנשיא אות ד) כתב בשם האר"י הקדוש, 'מאימתי' לשון אימה ופחד, כי 'קורין את שמע' להגין מפני המזיקין, ומספר גימטריא של תיבת 'מאימתי' עולה תקא. עכ"ל ההערה.

עד. בן הרה"ק בעל מעגלי צדק מדעעש. נלב"ע תרס"ג.

עה. (אבות פרק א משנה ג) ויהי מורא שמים עליכם - אע"פ שאתה עובד מאהבה עבוד גם כן מיראה. שהעובד מאהבה ורזי במצוות עשה, והעובד מיראה נזהר ממצוות לא תעשה, ונמצאת דעבודתו שלימה. וכן אמרו חז"ל, עבוד מאהבה עבוד מיראה. עבוד מאהבה, שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא. עבוד מיראה, שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט.

עו. בעל ישמח משה. ודבר זה מפורסם בשם בנו הרה"ק בעל יטב לב והובא בקיצור בייטב לב פ' בא בפסוק החודש הזה לכם (אות ג') ועיין בדברי יואל לראש השנה (אות ע"ו) לנכדו כ"ק מרן הגה"ק מהר"י ט"ב מסאטמאר זי"ע שכתב שזקנו הייטב לב "היה גליל לאמרו במקהלות עם" ובוזה כתב לפרש מה שאנו אמרים בקדושה דמוסף הן גאלתי אתכם אחרית כראשית, שאחרית השנה אכן תהיה השנה הידועה שנת הגאולה כמו שציפינו והתפללנו בראשית השנה עכ"ד.

הם ביד גבור, יכול הגבור להשליכם אל המטרה ולכל אשר יחפץ יטם - כן בני הנעורים, כן הבנים בעודם בנערותם יכול לגדלם ולנהלם בדרך הטוב והישר כמו שירצה אבא, לא כן כאשר יגדלו הנערים יבחרו כל אחד לעצמם את הדרך ילכו בה, ולא יכול האב להטותם הדרך, כאשר לא יכול הגבור להטות החצים שכבר יצאו מתחת ידו, והבן ע"י.
(אות ח' - חינוך)

וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם (דברים יא, יח)

מתי אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא

כתב בספר באר היטב (אורח חיים סימן כה סעיף קטן ח) וז"ל: אם הניח תפילין של יד וכשבא להניח של ראש קודם שהגיע הקציצה בבשר, אחר שהגיע לאויר הראש הפסיק בדיבור אי אמרינן הכא קלוטה כמי שהונחה דמיא עיין הלכות קטנות חלק ב סימן מ"ב עכ"ל.

ולענ"ד נראה מסברא דלא אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא רק היכא שאין שום נפקא מינה באופן ההנחה ובכל אופן שמונח סגי בשבת, וגט, וטומאה (עיין גיטין דף ע"ט ומשניות מסכת פרה פרק י משנה ה) אבל בתפילין שצריך לדקדק על אופן ההנחה שצריך לכון אותה באמצע כדי שיהיה בין העינים כמו שכתב הרמב"ם ריש פרק ד' מתפילין ושאר דקדוקים המבוארים באורח חיים (סימן כ"ז), בזה לא אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא, דלא אמרינן אלא קלוטה כמי שהונחה אבל קלוטה כמי שהונחה כראוי לא אמרינן, ודוגמא לזה בעירובין (י"ט ב) תרי רואין לא אמרינן, והכא נמי רואין כמי שהונחה וגם רואין כמי שהונחה כראוי, זה לא אמרינן, כנלע"ד ברור ב"ה.^{ע"י}
(אותיות - אות ק - קלוטה)

והרה אף ה' בכם ועצר את

השמים וכו' (דברים יא, יז)

מעשה שגנבו מבית הכנסת קופת צדקה של מתן בסתר - ותגובת רבינו לזה

איתא בסנהדרין (דף ק"ג ב) כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם, מאן רשעים? אמר ר' יוסף גנבי ע"כ והוא פלאי.

ואמרתי בשבת קודש פ' ראה שנת תרמ"ח לפ"ק, על פי מעשה שאירע פה שגנבו מבית הכנסת קופת צדקה של מתן בסתר, דהנה כתוב (משלי כא יד) מתן בסתר יכפה אף, וזה היה קשה להגמרא - האין אמרינן כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם, הא יש תקנה לסלק החרון אף על ידי מתן בסתר, ועל זה אמר ר' יוסף מאן רשעים גנבי, ר"ל שגונבים המתן בסתר גופא, ואין מה שיכפה אף, ולכן אמרינן שפיר כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם.

ושוב מצאתי ביערות דבש שכתב גם כן בדרך זה, דלכאורה מתן בסתר יכפה אף, אמנם הגנב עושה עין של מעלה כאלו אינו רואה ח"ו, אם כן לא יועיל המתן בסתר, ועל זה אמר ר' יוסף מאן רשעים גנבי, וא"ש.

(אותיות - מכתבים אות י - רשעים)

ולמדתם אותם את בניכם (דברים יא, יט)

לחנך את הבנים בעודם בנערותם

והעיקר, שצריך לחנך הבן בעודם תחת רשותו, בעודו באבו - כמשל העץ, בעוד שהוא רך יכולים להטותו לכל צד שירצה, לא כן כאשר יזקין.

ושמעתי בזה פירוש נחמד בפסוק כחצים ביד גבור כן בני הנעורים (תהלים קכו), ר"ל כמו החצים שעדיין

מאורות הילקוט

עז. רעיון זה מובא בספר אמת ואמונה - קאצק (עמוד פה) בשם הרה"ק ר' מנחם מענדל מקאצק זי"ע עח. בענין זה העיר לי ידידי הרה"ג ר' בערל גרינוואלד שליט"א לפום ריהטא יש להקשות ע"ז דאפי' לא בענין ההנחה כהלכה, מ"מ הא תפלין בעי הידוק?

וראיתי להביא שו"ת בית שער (אורח חיים סי' כד) שנשאל ג"כ גבי כיצא בזה, והביא כמה סברות שלא יאמרו בזה קלוטה כמי שהונחה: א. לא שייך קלוטה כמי שהונחה אלא ברשויות כמו רשות היחיד ורשות הרבים, דברשות היחיד יש לכל אדם קנין בקרקע שלו עד רום רקיע, ואם כן אויר שכנגד חצירו או ביתו עד רום רקיע שייך לרשות היחיד, ואם נאמר קלוטה כמי שהונחה הרי הוא מונח ברשות היחיד, אבל בתפילין לא שייך לומר כיון שבא אויר כנגד מקום הנחת תפילין כמי שהונחה על הראש, דמה שייכות לאויר זה אל הראש, ומי יאמר

צורתא דשמעתתא

את ה' אלהיך תירא (דברים י, כ)

אי מוחק ה' עובר גם אעשה דאת
ה' אלקיך תירא והמסתעף

דאסור הא גרמא שרי, ואם כן לפי זה מאי מספקא ליה לדוד, הא אפילו אם ימחוקוהו המים הוי רק גרמא ושרי. עיין שם מה שכתב בזה.

והנה לפי דעתי רציתי לומר לפי מה שכתב בקונטרס **באר בשדי** (הנספח לשדי חמד כללים מערכת הכ"ף מכתב י"ד) דלפי מה שכתב **במנחת חינוך** (מצוה תלו) דמוחק השם עובר מלבד הלא תעשה **דלא תעשון [כן לה' אלקיכם]** כו' גם אעשה דאת ה' אלקיך תירא דלא גרע ממוציא שם שמים לבטלה דעובר בעשה זו, וכן כתב גם בשאלות ותשובות תורת חסד להגאון מלובלין ז"ל, אם כן לפי זה גם גרם מחיקה אסור משום העשה דאת ה' אלקיך תירא דהא דגרם מחיקה שרי היינו משום דכתיב לא תעשון כו' ואמרין עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי - אבל בעשה דאת ה' אלקיך [תירא] כו' לא כתיב עשייה, אם כן אפילו בגרמא עובר בעשה.

[בגרמא סוכה נג א] בשעה שכרה דוד שיתין, קפא תהומא ובעי למשטפיה לעלמא, אמר דוד מי איכא דידע דשרי למיכתב שם אחספא ונשדיה בתהומה ומנח וכו'.

נשא אחיתפול קל והומר בעצמו - ומה לעשות בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לעשות שלום בין כל העולם כולו לאביהם שבשמים על אחת כמה וכמה, אמר ליה שרי.

עיין פירוש רש"י במסכת מכות (יא א) דפירש מי שרי למיכתב שם - פן ימחוקוהו המים ועובר משום ואבדתם את שמם (דברים יב) ולא תעשו כן כו' (שם) עכ"ל. ובתשובות מהר"ם שיק (חלק אורח חיים סימן קט"ו) הביא מורי הגאון ז"ל להקשות על זה מש"ס **דשבת** (קכ ב) דמבואר דאם שם כתוב על בשרו שרי לטבול משום דכתיב לא תעשון כן כו' עשייה הוא

מאורות הילקוט

שזה אויר הראש, אולי האויר של התקרה למעלה ואינו באויר הראש כלל.
ב. דוקא אם צריך הנחה לרגע כמו בקנין ובשבת שדי בהנחה לרגע, בזה מועיל קלוטה באויר כמו שהונחה, אך בתפילין שעיקר מצוותן שיהיו עליו כל היום אין אומרים קלוטה כמי שהונחה. (גם סברא זו קשה דכונן שכך היא מצות תפילין, אך הלכה היא שגם אם הניח את התפילין לרגע על ראשו יצא ידי חובתו, ותו אין כאן הפסק אם דיבר בינתיים.
ג. דוקא אם הדבר שהוא באויר צריך ליגע ולנוח בדבר שעומד במקומו אומרים שמדי שהגיע לאויר הדבר שעומד במקומו, הדבר שעומד באויר כאילו מונח, שהרי כבר נעקר ובא לאויר המקום שהנחתו בו פועל קנין או חיוב, אבל בתפילין, וכי צורך תפילין הוא שיונחו על הראש, אדרבה הראש צריך ליגע בתפילין שהם באויר.
ד. ואח"כ הביא הבית שער סברא ע"ד שכתב רבינו: שאין אומרים קלוטה כמי שהונחה אלא במקום שאין הקפדה בפרטי ההנחה, רק שיהיה נח, אבל במקום שיש קפידא באופן הנחתם כמבואר בשולחן ערוך [אורח חיים סי' כ"ז סעיף ט' - יא] לגבי תפילין, בזה אין אומרים קלוטה כמי שהונחה.
בהגהת משנת העמרמי להגאון רבי מנשה קליין זצ"ל [הנספח לשו"ת בית שער בשנת תשכ"ב והלאה] כתב סברא נוספת, על פי דעת התוספות ישנים במסכת שבת, שאין אומרים קלוטה כמי שהונחה אלא להחמיר, אבל כאן אם נאמר קלוטה כמי שהונחה מועיל הסברא להקל, שייחשב בכך שקיים כבר מצות תפילין, ולזה אין אומרים קלוטה כמי שהונחה. אלא דלכאנ' גם כאן הוא חומרא, שהרי אם נאמר שלא נחשב כמונח אזי חוזר לברך, ואם אכן הלכה היא שכבר נחשב מונח מדין קלוטה הרי הוא מברך ברכה לבטלה ועובר בלאו כדברי הרמב"ם, ועוד שהרי בלאו הכי מי שהניח תפילין ללא ברכה בודאי שקיים מצוה מהתורה וכל ההפסק הוא רק לרגע ואח"כ נמצא שמקיים מצוה, ולא זכיתי להבין היכן הקולא, אדרבא חומרא היא וצ"ע בכל הנ"ל.
אשר על כן לענ"ד נראים דברי הארצות החיים דעמייה דהטעם הוא דכל שלא הידק את הרצועות לא קיים את המצוה, וזה חלק ממצות הנחת תפילין ולכן אפילו שהתפילין הגיעו לאויר ראשו אכתי לאו כלום הוא, שהרי חסר בעיקר המצוה שהוא ההידוק, משא"כ בחצר וכיוצא בו שהחפץ הגיע לאויר תו לא חסר כלום להשלמת הקנין, דכמו שהדבר נמצא על הקרקע חל הקנין הוא הדין לאוירו של אותה קרקע ולא חסר שום מעשה, שהרי סופו לנוח וכל העומד לנוח כמונח דמי ללא שום תוספת מעשה. ולכן לא יצא המצוה.
עט. הגיר' שלמה זלמן מלובלין זצ"ל תלמיד מובהק להרה"ק בעל צמח צדק מליובאוויטש זצ"ל. עלה לירושלים בתרנ"ב וייסד שם הבי"ד של החסידים. נלב"ע תרס"ב.

לו היתר על ידי הטיבול דלהרבה פוסקים אפילו מן התורה אסור, ואם כן לא נפלאות ולא רחוקה היא לומר דרש"י גם כן הכי סבירא ליה, ואם כן לכתוב לכתחלה שם כדי לגרום לו מחיקה אחר כך, זה אפילו מן התורה אסור, וא"ש.

[שוב ראיתי בספר שיח יצחק להגאון מ' יצחק חיות ז"ל מבראד על מסכת מכות דף י"א שפלפל בזה בדברים מתוקים ונעימים עיין שם, ואני הנלע"ד כתבתי.

מאי מספקא ליה לדוד, הא אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש

ובדרך אגב אעורר על הקושיא שהקשה שם, מאי מספקא ליה לדוד, הא אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש וכאן דבעי תהומא למשטפיה לעלמא, אם כן אין לך פיקוח נפש גדול מזה ואם כן בודאי דשרי, ולפענ"ד נראה דלא קשה מידי, דכאן דרצה שיפעול השם דליקים התהום אדוכתיה, אם יעשה איזה איסור בהשם אז לא יפעול השם כלל, ולא דמי לשאר דוכתי שאפילו אם יחלל השבת, מכל מקום יציל החולה מסכנה לכך פיקוח נפש דוחה שבת ודכוותיה בכל איסורין. אבל כאן אם יעשה איזה עבירה בהשם גופא אז לא יועיל השם כלל להציל העולם משטף מים רבים. ועל זה אמר לו אחיתופל כי אין כאן איסור כלל דכדי לעשות שלום בין כל העולם כולו לאביהם שבשמים היתר גמור הוא למחזוק השם בקל וחומר מסוטה, ולכך שפיר יפעול השם פעולתו וישוב התהום למקומו, וא"ש].

(אגדות הש"ס - מס' סוכה - דף מט א)

ההיתר לגרום מחיקה הוא דוקא שבלא"ה עומד להימחק, דאז אין בזוין באיבודו

ודוקא בהיה שם כתוב על בשרו דבלאו הכי עומד להמחק כמו שכתב סברא זו בתשב"ץ (חלק א סימן ב) לכן אין כאן משום בזוין השם דבלאו הכי אויל לאיבוד, לכך ליכא משום את ה' אלקיך תירא ואין כאן איסור רק משום לאו דלא תעשון כו' דבזה אין חילוק בין עומד להמחק או לא דהרי הלאו קאי על המצות עשה [של] ואבדתם את שמם מן המקום ההוא דכתיב בעבודה זרה, ובעבודה זרה ודאי אף דבלאו הכי אולא להתעקר וליאבד, מכל מקום המצוה לאבדה בידים ועל זה קאי הלאו דלא תעשון [כן לה' אלקיך] כו', ואם כן אף דעומד להמחק אסור, ולא שרי אלא משום גרמא, דרק עשייה היא דאסרה תורה אבל משום העשה דאת ה' אלקיך תירא בזה שפיר שרי, משום דבלאו הכי אויל להמחק [אם כן] אין כאן משום בזוין השם לכך מותר גרמא, אבל בעלמא היכי דהשם אינו עומד להמחק, בזה אפילו גרם מחיקה אסור משום העשה דאת ה' אלקיך תירא, עיי"ש באורך דמתרין בזה מה דהשמיטו הטור ושלחן ערוך מלהשמיטנו דגרמא במחיקת השם שרי, ולפי זה אתי שפיר, דאף דליכא לאו דלא תעשון כן מכל מקום אסור משום העשה דאת ה' אלקיך תירא ודפח"ח. ואם כן לפי זה מיושב שפיר קושיא הנ"ל דשפיר היה דוד מסופק אי שרי למיכתב שם אחספא ונשדיה בתהומא, דכיון דאין השם הזה עומד להמחק, אם כן אפילו גרם מחיקה אסור מחמת העשה דאת ה' אלקיך תירא. אלא דבאמת אינו מן היישוב מספיק, דאטו למאן מקשינן, הא לא מקשינן אלא לרש"י דפירש ועובר משום לאו דלא תעשון כן וכו', ועל זה שפיר קשה הא מלאו זה לא נשמע אלא עשייה, אבל גרמא שרי והדרא קושיא לדוכתיה.

דוקא היכא דלא כתב ה' על מנת למחקו מותר גרם, אבל לילך לכתוב שם כדי לגרום לו מחיקה אסור

ולולא דמסתפינא הוה אמינא דחילוק גדול יש, דדוקא בהך דהיה שם כתוב על בשרו דלא כתב השם הזה מתחילה על מנת לגרום לו מחיקה אלא דאחר כך נודמן לו טבילה של מצוה, על כן שרי לטבול כדרכו משום דאינו אלא גרמא, אבל לילך לכתוב לכתחלה שם אחספא כדי לגרום לו מחיקה, זה אפילו מן התורה אסור דדמי למבטל איסור לכתחלה וגורם